
ГРАЂА И ТРАДИЦИЈА

Чланак примљен 16. 10. 2003.
УДК 784.4(497.16)

Милица Гајић

НЕПОЗНАТО ДЕЛО ЛУДВИКА КУБЕ КОМПОЗИЦИЈА – „Z LUHÚ SLOVANSKÝH“, I PISNÉ ČERNOHORSKÉ: КОНТЕКСТ НАСТАНКА

Опште је познато да је Лудвик Куба /Ludvík Kuba/ (1863–1956) био чешки сакупљач словенских народних песама, етномузиколог, сликар и писац. До дубоке старости предузимао је студијска путовања у скоро све словенске земље, где је записивао народне песме. Том приликом упијао је и бројне утиске које је преточио у своја ликовна и литерарна дела. Резултат тих путовања је пре свега његово монументално животно, а по значају и капитално дело – вишетомна збирка хармонизованих записа народних песама под заједничким називом *Slovenstvo ve svých zpěvech* (*Словенство у својим песмама*), а затим и књиге путописа које су богато илустроване његовим цртежима и репродукцијама слика.¹

На својим путовањима Куба је, бележећи најразличитије народне песме, еволуирао као фолклориста, тачније као њихов хармонизатор. Био је вредан човек, непрестано је ширио своје видике, а његова интересовања била су подједнако и научна и уметничка. Своја дела је, током дугог и богатог живота, бојио свежином духа и специфичним смислом за хумор. Тако ми данас, поред записа и хармонизација народних песама – било за клавир, глас уз пратњу клавира или хор – у његовом делу срећемо и описе народних музичких инструмената,² као и свега оног што је у директној или индиректној вези с народним музичким стваралаштвом уопште. Куба је дао изузетан допринос проучавању јужнословенског музичког фолклора у целини, сакупљању народних песама, као и својим теоријским радовима о овој проблематици. Међутим, његов значај у овој, али и другим областима, ни до данас није

¹ Потврде о дивљења вредној плодности Лудвика Кубе постоје у свим нашим и страним енциклопедијским и лексикографским издањима.

² Занимљиво за ову тему је напоменути да је Лудвик Куба објавио и посебан текст о црногорским гусларима: *O guslačích na Čeré Noře, Hudební zpravodaj*, ч. 7, 4–5.

на прави начин осветљен. Изучавање и анализа његове делатности, верујемо, донели би интересантна сазнања пре свега о историјату етномузиколошке науке код нас.

Једна од потпуних непознаница су његове композиције инспирисане јужнословенским фолклором, од којих, за ову прилику, издвајамо прву од укупно три објављена Кубина хорска дела: *Z luhú slovanských I Písne černoorské Rada prvá smíšené sbory*.³ Она је компонована 1891. године у Подбрадима (Poděbrady), месту у коме је тада стално живео с родитељима (кад није био на својим путовањима). Дело је штампано исте године, о сопственом трошку, код издавача Урбанека (Fr. A. Urbanek) у Прагу. Дакле, само годину дана после објављивања *Црногорских народних песама (Album černoorské)*⁴ и годину дана пре путописа *Na Černe Hoře (У Црној Гори)*,⁵ којим је илустровао својим оригиналним цртежима.

Као и остали јужнословенски записи – хармонизације напева које је Куба објавио после боравка у одређеној средини – и црногорске народне песме сведоче о својој вишезначности, богатству и епској снази. Чак толико да их је касније и Стеван Мокрањац користио приликом компоновања своје *Девете руковети*. Истовремено, ове песме припадају и кругу народа који воли песме упркос немогућности да се њима озбиљније бави. А што се самих записа тиче, они припадају почетку Кубине етномузиколошке делатности у којој доминира поједностављење хармонског слога и техничка стилизација.

Но, покушајмо да следимо хронологију догађаја који Лудвика Кубу везују за Црну Гору, а резултирају остварењима значајним за проучавање наше историје музике на која, колико нам је познато, до сада још нико није указао.

Крајем априла 1890. године Лудвик Куба се први пут упутио у Црну Гору, где је боравио скоро десет недеља. Према путопису из ове, тада кнежевине, чини се да је на том путовању заборављао на све своје проблеме или их је, пак, решавао хумором. Међутим, његови дневници, још увек необјављени, одишу и понеким „дисонантнијим тоновима“ о Црној Гори и Црногорцима, али ипак никада не сведоче о његовом лошем расположењу према њима.⁶

³ Сведочење о овим композицијама нашли смо у чешкој периодици његовог времена: *Dalibor*, 1894, бр. 35–37, 271–272. Као „избор песама свих словенских народа“ оне, уз ову, обухватају и II *Písne černoorské mužske sbory* (до које још нисмо успели да дођемо) и III *Písne slovinské*.

⁴ Ових седамдесет објављених народних песама из Црне Горе Куба је посветио руском научнику Павлу Аполоновичу Ровинском, који је свој живот и рад као фолклориста и организатор културног живота током више деценија везао за Црну Гору.

⁵ Код нас је објављен превод овог путописа.

⁶ Овом приликом изнећемо релевантан избор из дневничких записа број V, који су настали од 27. априла до 12. јуна 1890. године у Црној Гори, а према књизи: Josef Stanislav, *Ludvík Kuba*, Praha, Knížnice Hudebních rozhledů, 425–427, у преводу М. Г.

8. мај, четвртак. Певачи Гвозденовић и Фатић када сам им наручио кафу. Хоће чај. Одбио сам их... Ја бих могао да ти певам. Када сам му обећао чај по повратку почиње да ми пева. За песму чаша чаја. Или боље – послаћеш ми књигу где ће бити моја песма. „Ти би ме пуно коштао“. „Онда ћу ти запевати три.“ – „Радије не. На крају, певај и ја ћу ти је послати.“ Касније

По повратку из Црне Горе Куба се прихвата великог и озбиљног посла – хармонизовања и превођења текстова црногорских песама на чешки језик и, коначно, њиховог штампања. Поред тога, држи и предавање о свом путовању (*Umelecka beseda*) поводом своје прве изложбе слика из Црне Горе. У оквиру предавања прати на клавиру тада младог певача Карла Буријана (Karl Burian),⁷ који је том приликом певао његове хармонизације песама. Наравно, реч је о тек издатој II свесци Албума *црногорског* (*Album černohorské*).

У то време долази и до Кубине прве кризе, проузроковане финансијским проблемима. Јер, скоро да га ниједна институција материјално није помагала у реализацији „јужнословенске“ идеје. Да би макар на кратко поправио свој финансијски положај, он покушава са издавањем композиција. Куби се учинило да би, због великог броја хорских ансамбала, приређивање записа народних песама можда било исплативо и чак му омогућило наставак започетог посла. Тако је дошло до реализације ове идеје и он је своје прераде – необично изражајне и оригиналне – издао у едицији *Из словенских лугова* (*Z luhú slovanských*). Али, изашле су само три, од којих је прва, из Црне Горе, написана за мешовити хор. За извођење ових композиција Куба је желео хор *Hlahol*. Међутим, до реализације ове његове идеје није дошло. Стога ова композиција вероватно никада до сада није извођена.

Због свега тога Куба се окренуо следећој делатности – издавању путописних монографија. Тако је 1892. године, о сопственом трошку, издао прву књигу ове серије – *У Црној Гори*. И ова активност се за Кубу завршила као финансијска катастрофа, коју веома детаљно описује у својој аутобиографској књизи *Пресахла палета* (*Zashle palette*). У време када је настала ова хорска композиција, Куба је живео од данас до сутра. Оно што је зарадио предавањима или сликањем, одлазило је на отплату дугова.⁸ Због свега тога

је све више падао у ватру. „Слушај, послаћеш ми четири, пет књига, свака по десет флорина и овоме такође – показује на гостионичара.“

9. мај, петак (...) Марко – израђује дипле. Два момка ми на њима свирају. Свирка је слична почетку Сметанине увертире за *Продану невесту* (...)

11. мај недеља – Подгорица – Ристова кафана. У кафани записујем песме од Бошковића, Гвоздановића и других (у пратњи Вимера) (...) Певач са гусле пушта глас грубим начином. И стара баба пева. Али не знам да ли је то само говор. Песме монотоне...

14. мај, среда... Девојчица неће да пева другачије него за два „шестерца“. Девојке су се сакриле и онда певале...

15. мај... Јабука – Панто узима гусле и пева. Сви почињу отприлике за терцу више, спусте се на тон гусала глосандом... Поп објашњава – певач мора да зна и песму и глас. Карактеристика за Црногорце је да за напеве, за музичку половину песме, немају смисла.

18. мај, недеља... Певачи у цркви певају у квинтама (...)

24. мај, субота. Певају се песме од 2–3 тона.

28. мај. Увече се пева. Записана лепа успаванка. *Острог, јужнословенски Јерусалим*.

⁷ Познати чешки тенор (1870–1924) који је касније стекао светску славу и гостовао у највећим оперским кућама.

⁸ Чини нам се да је у том смислу занимљиво једно Кубино касније сведочење, приликом боравка у Београду, кроз одговор на питање како су се различите делатности преплитале у његовом животу:

је не само штампање, него и читав пројекат *Словенство у својим песмама* морао да буде заустављен на дужи период.

Збирка песама за мешовити хор, издата 1891. године, обухвата пет песама из *Албума црногорског*.

Прва песма је објављена као запис број 16 (стр. 21) из Лијеве Ријеке – *Шта 'но танко попијева? (Kdo to libě v dǎli réje?)*. У збирци напева она је представљена само у верзији за клавир соло, са потписаним текстом. Обе верзије песме су у истом тоналитету и излаже се цео текст песме – све три строфе.

Друга песма, из Колашина – *Киша паде доље на ливаде (Děšt se lije dole po lučině)*, објављена је као запис број 47 (стр. 61). И она је у збирци напева штампана само у верзији за клавир соло, уз потписан текст. У обе верзије песма је у истом тоналитету и изложен је њен целокупан текст – две строфе.

У наставку Кубине хорске композиције, као њен трећи део, јавља се комбинација три различита напева из записа:

А) Песма *Лјепа ти је Ал-аге љуба! (Krásna ti je Al-agy divka!)*, из Подгорице, објављена је као запис број 53 (стр. 92–93). У збирци је штампана у две верзије: за мешовити хор и за клавир соло, с потписаним текстом. У хорској композицији – наставку, који је Куба обележио као *Тролист (Trojlistek)* такође у истом тоналитету, користи само прва два стиха из поменутог записа.

Б) Песма *Лепосава, би ли се удала? (Leposavo, zda bys provdala se?)*, из Колашина, објављена је као број 51 (стр. 89). У збирци напева излаже се само у верзији за соло клавир. На оба места су у истом тоналитету и користи се текст напева у целини – обе строфе.

В) Песма *Дјевојчица ружу брала (Děvojčice růži brala)*, из Подгорице, објављена је као број 24 (стр. 44–45). У збирци напева срећемо је у две верзије: за мушки хор и за клавир соло, с потписаним текстом. У композицији за мешовити хор њен тоналитет је промењен, а користе се само прве две строфе штампаног записа.

Увидом у овај нотни текст, који доносимо у прилогу, може се несумњиво уочити да се Куба трудио да приликом хармонизације песма постигне адекватну музичку карактеризацију у зависности од садржаја текста. Чини се, чак, да је хармонизација ових песама далеко испред осталих. „Када се, према узору на Славјанског, одлучио да, у доба кризе, приреди, поред руских, и јужнословенске песме за професионални, велики концертни вокални ансамбл (хор), онда је у збирци *Из словенских лугова* у потпуности напустио испуњење инструктивног циља и одједном створио вокално делце које изненађује

„Љубав за Словенством, воља за науком и уметношћу, много труда и свакако нешто талента начинили су од мене Кубу сликара, Кубу етнографа и Кубу музичара“ – одговорио нам је скромно симпатични г. Куба.

– Па зар та три Кубе не сметају један другом?

– О, ни најмање! Напротив, они један другом помажу јер је Куба сликар мешена Кубе музичара и Кубе етнографа. Ова два последња потроше све што онај први заради!“ *Политика*, 17. новембар 1922, 12.

оригиналношћу и уметничком и музичком изражајношћу... Посебно *Тролист* за мешовити хор подсећа на Мокрањчеве *Руковети*, које су биле основа јужнословенског уметничког хорског стваралаштва, и то како духом тако и обликом, а биле су компоноване скоро истовремено с Кубиним делом.⁹

Указујући на ову композицију будућим интерпретаторима и аналитичарима напомињемо да је њена кохерентност постигнута пре свега избором песама с једног фолклорног подручја – Црне Горе. Контраст песама у преовлађујућој хомофоној фактури, с повременим канонским имитацијама, сложеност фактуре хорског става, али и проширење изворних записа упевима *Ој!* и слично, неке су од одлика које ће помоћи да се определимо да ли је овде реч о једној целовитој или о три самосталне Кубине хорске композиције.

Без обзира на све, верујемо да је од свих музиколошких и аналитичких разматрања важније то да ова композиција Лудвика Кубе најпре оживи на концертном подијуму јер то по својим свеукупним квалитетима, и без истицања њеног историјског значаја, несумњиво заслужује.

⁹ Josef Stanislav, нав. дело, 364.

Z LUHŮ SLOVANSKÝCH -

I. Písňe černohorské.

Řada prvá (smíšené sbory)

I. Kdo to libě v dáli pěje.

Ludvik Kuba. =

Partitura.

Moderato.

SOPRAN:
ALT
TENOR
BASS

xa xe-le-nyjm, Dívka tohým hláskem pě-je, xa le-sem, xa xe-lenym, xa le-sem,

xa xe-le-nyjm, i po-la-pil le-pou dívku, svá-ral je ji
U-sly-šel ji mládec ja-ry, -scoen- do

PATISK V OPISOVÁNÍ SE STÍHÁ.

meno mosso. *p* *Piu*

bi - le ru - ce, za le - sem, za ze - lenym, za le - sem za ze - lenym. Oj!

mosso. *Sopr.* *mf*

Po - pu - sti mi hi - le ru - ce, ja - chi to - be {se - stru } {snachu} by - ti, {se - } {sna} - - - - - s'rou, chou,

All. *Tenor.* *Bass.*

Po - pu - sti mi hi - le ru - ce, Mam ja {sestru} (u - hi doma, {snachu})

à tempo. *pp* *Piu mosso.*

za le - sem, za ze - lenym, za le - sem, za ze - lenym. Oj! Po - pu - sti mi

All. *Tenor.* *Bass.*

Po - pu -

mf ritardando. *Allegro.*

hi - le ru - ce ja - chi to - be mi - la by - ti, mi - la, za le - sem,

Tenor. *Bass.*

sti - mi, Po - pustì ji bi - le ru - ce,

su xe - le - nym, za le - sni, su xe - le - nym, su xe - le - nym.

II. Dešt se leje.

Allegretto. Dešt se li - je. *mf* Dešt se li - je do le po - lu -

Dešt se li - je, dešt se li - je. *mf* 1. Pa - se ni - ly straka - te tam
Dešt se li - je, 1. dešt se 2. Pa - se 1. li - je do - le po lu -
Dešt se li - je. 1. Dešt se 2. ni - ly straka - te tam
1. či - gi - li - či - ně, 2. vol - ga - lo - volky, nit. *Meno mosso.* Ne - má bě - dny
1. či - ně, do - le po tu - či - ně, do - le po tu - či - ně. Ne - má bě - dny
2. vol - ky, straka - te tam vol - ky, straka - te tam volky. Ne má bě - dny

ne - má bě - dny, ne - má bě - dny, sa - tu na svém čí - se, sa - tu na svém
Ne - má bě - dny, ne - má

rit. *Andate* *ritard.*

tě-gr le-ě-le, ša-tu na svěm tě-le. Má jen je - duu bu-gar-ka-ba-ni-ci,

rit. *ritard.*

Má jen

Má jen

Tempo I. *Un poco presto.*

Sop. I.

bugarka-ba-ni-ci, a heď vá - dnou pod ní tor - bu ma -

Sop. II.

a heď vádnou, a heď vádnou tor-bu pod ní malou, tor-bu pod ní

Bass: contr.

lou, vtor - bě fru - lu vy - ko - va - nou, na ni hra - je

malou, vtorbě ma-lé, vtorbě malé frulu vy-ko-vanou, frulu vy-ko-vanou na ni

hra - je a mým sr - dcem chvě - je, chvě - je.

rit. *car* *dan* *do*

ni ní hraje a mým srdcem chvě-je, a mým srdcem chvě - je, chvě - je, chvěje, chvěje.

Tenor

chvě je, chvěje, a mým srdcem

Bass

ni ní hra - je, a mým sr - dcem

Tempo I.

Му - се дра - га, а - те - ви ми до - ве - ре,
 Ду - се дра - го, а - те - ви ми до - ве - ре, бу - дто до - ве - ре не - о - кен - ко сво - је, не - бо у - ста - ни
 не - о - кен - ко сво - је, а - бы - хы ви - дел тво - је бл - ве ти - це,
 сво - је пра - воу ру - ках под а - бу - ру - ду - ках, а - бы - хы ви - дел тво - је бл - ве,
 ха - ре - ни о - бо - цу, а - бы - хы ре - ки ти, ко - днес, ко - днес се ми зда - ло,
 зда - ло, зда - ло, ко - днес се ми тар - га, зда - ло, ко - днес се ми зда - ло, до.
 ко - днес се ми тар - га, зда - ло, ко - днес се ми тар - га, зда - ло, ко - днес се ми тар - га, зда - ло, до.

III. Trojlístek.

Largo.

f *pp* *p* *pp* *sf*

Krásná ti je, krásná ti je u Sl-a-gy dív-ka, krásná
ti je u Sl-a-gy dív-ka, krásná ta-ké, krásná tu-ké
v Bo-hé ce-lé ne-ni, krásná ta-ké v Bo-hé ce-lé ne-mi.

Presto.

f *rit.* *rit.*

Lic-po-sa-vo, xda bys' prouda-la se, xda bys' prouda-le se, Lic-po-sa-vo,
čertiv' Budo, co že

ri - tar - dan - do

dal bys' za mne, co ze dal bys' za mne, certiu Ra-de? ri - tar - dan - do

Le - po sa - vo? Dal bys' za te sidlo na ci stlych, za bys' provdu ri - tar - dan - do

rit. certiu Ra-de, co ze dal bys' za mne, co ze dal bys' za mne, certiu Ra-de ri - tar - dan - do

la se, Liep - sa - vo, Lie - po - sa - vo? ri - tar - dan - do

rit. certiu Ra-de, co ze dal bys'

dal bys' za te bi - le dvo ry svo je, za bys' provdu la se Liep - sa - vo rit.

ri - tar - dan - do. Andante.

za mne, co ze dal bys' za mne, certiu Ra-de? Dal by za mne maiku, dal ri - tar - dan - do mf

Le - po - sa - vo? Dal bys' za te maiku, dal bys', dal bys' za te ri - tar - dan - do mf

ri - tar - dan - do *Allegretto grazioso.*

i ta - li - čka dal i ta - li - čka. 1. Dě - voj - či - ce ru - ži - bra - la, potom usnu - la
 i ta - ti - šedallun - ti - a té i ta - li - čka. 2. Přišel sem k ní ju - níek mlá - dy, Na - rá - ho Sa - du,
 ri - tar - dan - do

1. dě - voj - či - ce ru - ži - bra - la, am - mi, po - tom u - snu - la. Vsta - vej, vsta - vej,
 2. při - šel sem k ní ju - níek mlá - dy, ama - z, Ni - vé - ho - Sa - du.
 se - se -

lo - va - ti *pp* *sf* *pp* *f*
 dě - voj - či - ce, xanech spán - ku již, vsta - vej, vsta - vej, dě - voj - či - ce, am - mi xanech
 lo - va - ti *pp* *sf* *pp* *f*
 vsta - vej, vsta - vej dě - voj - či - ce, dě - voj - či - ce,
 lo - va - ti *pp* *sf* *pp* *f*

ri - tar - dan - do. *à tempo.*

spán - ku již, am - mi xanech spán - ku již!
 ri - tar - dan - do *à tempo.*
 xanech spán - ku, xanech spán - ku, xanech spán - ku již!